

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA GIDRONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING TARJIMA MUAMMOLARI

Kayumova Shaxnoza Kobiljonovna, Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, f.f.f.d., (PhD)

<https://orcid.org/0000-0005-0544-6813>

e-mail:

Shaxnoza.kayumova@gamil.com

PROBLEMS OF TRANSLATION OF ARTICLES WITH HYDRONYMIC COMPONENTS IN ENGLISH AND UZBEK

Kayumova Shakhnoza Kobiljonovna, Termez University of Economics and Service, (PhD)

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ПОСЛОВИЦ С ГИДРОНИМИЧЕСКИМИ КОМПОНЕНТАМИ НА АНГЛИЙСКИЙ И УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫКИ

Каюмова Шахноза Кобилжоновна, Термезский университет экономики и сервиса, (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida gidronim komponentli maqollarni tarjima qilishda uchraydigan qiyinchiliklar va tarjima jarayonida qo‘llaniladigan samarali strategiyalar yoritilgan. Maqollar har bir millatning madaniy merosi bo‘lib, ularning qadriyatlarini, tajribasi va dunyoqarashini aks ettiradi. Daryo, ko‘l, dengiz kabi gidronimlar turli tillarda ramziy va madaniy jihatdan turlicha ma‘nolarga ega. Tarjima jarayonida til va madaniy to‘siqlar, so‘zma-so‘z tarjimaning cheklovlari, hamda madaniy kontekstni to‘g‘ri yetkazish kabi muammolar kuzatiladi. Maqolada ma‘no va madaniy kontekstning ustuvorligi, tarjimada izohlar qo‘shish usullari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, maqollar, gidronimlar, madaniy kontekst, lingvistik muammolar, metaforalar.

Abstract: This article discusses the difficulties encountered in translating proverbs with hydronym components into English and Uzbek and the effective strategies used in the translation process. Proverbs are the cultural heritage of each nation, reflecting their values, experience and worldview. Hydronyms such as river, lake, sea have different symbolic and cultural meanings in different languages. The translation process is fraught with problems such as language and cultural barriers, the limitations of literal translation, and the correct transmission of cultural context. The article discusses the priority of meaning and cultural context, and the methods of adding explanations in translation.

Key words: translation, proverbs, hydronyms, cultural context, linguistic problems, metaphors.

Аннотация: В данной статье рассматриваются трудности, возникающие при переводе пословиц с гидронимными компонентами на английский и узбекский языки, а также эффективные стратегии, используемые в процессе перевода. Пословицы являются культурным наследием каждого народа, отражающим его ценности, опыт и мировоззрение. Такие гидронимы, как река, озеро и море, имеют разное символическое и культурное значение в разных языках. Процесс перевода сопряжен с рядом проблем, таких как языковые и культурные барьеры, ограничения буквального перевода и сложность точной передачи культурного контекста. В статье обсуждается приоритет смысла и культурного контекста, а также способы добавления аннотаций при переводе.

Ключевые слова: перевод, пословицы, гидронимы, культурный контекст, лингвистические проблемы, метафоры.

KIRISH. Maqollar har bir xalqning ma'naviy boyligi va milliy madaniyatining ajralmas qismidir. Ular asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribani, insonning turmush tarzini va uning tabiat bilan bog'liqligini ifoda etadi. Maqollar orqali xalqning madaniyati, dunyoqarashi, qadriyatlari va tarixiy xotirasi aks etadi. Maqollarda ko'p hollarda tabiiy obyektlar, shu jumladan suv bilan bog'liq tushunchalar, ya'ni gidronimlar ishlatiladi. Gidronimlar daryo, ko'l, dengiz kabi suv obyektlari nomlarini bildiradi va ular xalqning geografik joylashuvi, turmush tarzi va madaniy qadriyatlariga asoslangan holda ma'no kasb etadi. Masalan, ingliz xalq maqollarida "stream" (daryo oqimi), "ocean" (okean) yoki "bridge" (ko'prik) kabi tushunchalar hayotning oqimi yoki qiyinchiliklarni yengish ramzi sifatida ishlatiladi. O'zbek maqollarida esa Amudaryo va Sirdaryo kabi mahalliy daryolar yoki "oqim", "to'lqin" kabi umumiy tushunchalar madaniy mazmun bilan boyitilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Ingliz va o'zbek tillarida gidronim komponentli maqollarni tarjima qilish jarayonida muhim muammolarga duch kelishimiz mumkin. Buning sababi nafaqat tilning o'ziga xos grammatik va semantik jihatlari, balki har bir xalqning o'ziga xos madaniyati va tarixiy rivojlanishi ham ahamiyatlidir. Masalan, ingliz tilida ishlatiladigan ba'zi gidronimlar o'zbek tilida biron-bir aniq tushunchani bildirmasligi yoki aksincha, o'zbek madaniyatiga mos kelmasligi mumkin. Shu sababli, bu maqollarni tarjima qilishda ularning ma'no-mohiyatini saqlab qolish va madaniy mazmunni to'g'ri yetkazish muhimdir. Bu masalaning o'rganilishi nafaqat tarjimonlar, balki tilshunoslar va madaniyatshunoslar uchun ham katta ahamiyatga ega. Chunki u ikki tilda so'zlashuvchi xalqlar o'rtasida chuqurroq madaniy aloqalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ingliz tilidagi maqollarda gidronimlar ko'pincha o'zgaruvchanlik, hayot oqimi yoki barqarorlikni anglatadi. Masalan: "Don't change horses in midstream" (*Kechuvda otni almashtirma*) maqolida "stream" (daryo oqimi) jarayonning davomiyligi va barqarorlikni ta'minlash zaruratini ramziy ravishda ifodalaydi. Ushbu maqol hayotiy qarorlarni o'rta yo'lda o'zgartirmaslik kerakligini ta'kidlaydi. O'zbek tilida gidronimlar mahalliy muhit va xalqning tabiiy sharoiti bilan

bog'liq holda ishlatiladi. Masalan: "Oqimga qarshi suzma" maqolida "oqim" (suv oqimi) tabiiy voqelikni anglatadi va qarshilikka borishning mantiqsizligi haqida ogohlantiradi. Bu maqol moslashuvchanlik va oqim bilan birga harakat qilish zaruratini ramziy ifoda etadi.

Madaniy ahamiyat nuqtayi nazaridan gidronimlar turli xalq maqollarida bir-biridan farq qilsa ham, ularning asosiy funksiyasi hayotiy hikmatni ifodalashdan iboratdir. Masalan, o'zbek madaniyatida Amudaryo va Sirdaryo kabi katta daryolar xalqning asosiy turmush manbalari bo'lgani uchun, ularga oid iboralar ko'pincha hosildorlik va barqarorlikni ifodalaydi. Ingliz madaniyatida esa suvning kichikroq shakllari – daryo, ko'l va ko'prik – kundalik hayot va ma'noli saboqlarni anglatadi. Gidronimlar turli tillarda turlicha ma'nolarni anglatadi va ular ko'pincha ramziy ma'no bilan boyitiladi. Gidronimlardan foydalangan holda tuzilgan maqollar o'zida chuqur falsafiy va ramziy tushunchalarni mujassam etadi. Masalan: ingliz tilidagi "Still waters run deep" (Sokin suvning tubi chuqur) maqoli bir qarashda oddiy tabiat hodisasini ta'riflayotgandek tuyuladi. Ammo uning chuqur ma'nosi – tinchlik va sokinlikni anglatishi mumkin – universal xulosa sifatida o'zbek tilida ham yaxshi tushuniladi. Ammo to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinsa, ushbu maqolning poetik va ramziy kuchi yo'qolishi mumkin.

O'zbek maqollarida ham gidronimlar ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi: "Oqim qaysi tomonga, baliq ham o'sha tomonga" maqoli oqimning tabiiy yo'nalishi bilan insonning hayotiy yo'li o'xshash ekanini ramziy tarzda ifodalaydi. Ushbu maqol tabiat qonunlariga moslashish zaruratini eslatadi. Ma'lum bir ma'noni anglatgan ramziylikning o'ziga xos jihati shundaki, gidronimlar turli tillarda ishlatilganida, ular nafaqat suv obyektlarini, balki insonning hayotiy tajribalarini va hissiy holatlarini ham aks ettiradi. Masalan: inglizcha "Water under the bridge" (Ko'prik ostidan o'tgan suv) o'tgan voqealar ortga qaytmasligini anglatasa, o'zbek tilida bunday ifoda mavjud emas. Tarjima jarayonida buni yaqin ma'noli ekvivalent maqol bilan almashtirish lozim, ya'ni "Oqqan suv qaytmas". Gidronimlar ishlatilgan maqollarni tarjima qilishda ramziy ma'no va madaniy kontekstni to'g'ri tushunish muhim. Bu

tushuncha nafaqat lingvistik, balki madaniy tafakkurni ham qamrab oladi, chunki gidronimlarning ma'nosi ko'pincha xalqning geografik va tarixiy sharoitiga bog'liqdir.

MUHOKAMA. Gidronim komponentli maqollarni tarjima qilish jarayonida lingvistik va madaniy farqlar sababli turli muammolar yuzaga keladi. Masalan, so'zma-so'z tarjima maqolning mazmunini to'liq yetkazib bera olmaydi va ko'pincha kontekstni noto'g'ri aks ettiradi. Shu sababli, ma'nosiga mos holatda tarjima qilish, ya'ni maqolning mohiyatini boshqa til va madaniyatga moslashtirib yetkazish zarur. *"Don't cross the bridge until you come to it"* (Ko'prikka yetmaguncha uni kesib o'tma) maqolini so'zma-so'z tarjima qilish mazmunning to'liq tushunilishiga xizmat qilmaydi. Buning o'rniga ma'noli tarjima sifatida o'zbek tilidagi *"Muammo kelganda hal qil"* maqolidan foydalanish yaxshiroq bo'ladi, chunki bu o'zbek madaniyatiga mosroq tushunchani ifodalaydi. Ingliz tilidagi *"Let the river take its course"* (Daryoni o'z yo'lga qo'y) maqoli so'zma-so'z tarjima qilinganda, uning ramziy ma'nosi yo'qolishi mumkin. O'zbek tilida uni *"Hamma narsani vaqt hal qiladi"* tarzida tarjima qilish yaxshiroq, chunki u asliyatdagi sabr va tabiiy jarayonlarga ishonishni ifodalaydi. *"Still waters run deep"* (Sokin suvning tubi chuqur) maqoli so'zma-so'z tarjimada tushunarli bo'lsa ham, o'zbek tilida ma'noli tarjima sifatida *"Tinch odamning siri ko'p"* deb berilishi konteksti bo'yicha yanada mosroq bo'lishi mumkin. Har bir maqol madaniy kontekstga bog'liq. Ingliz tilidagi ba'zi maqollarni tarjima

qilishda ularning madaniy mazmunini tushunish qiyin bo'ladi, chunki o'zbek tilida ular uchun to'g'ridan-to'g'ri ekvivalent yo'q. Masalan, ingliz tilidagi *"To pour oil on troubled waters"* (Notinch suvga moy quyish) maqoli vaziyatni tinchlantirish ma'nosini anglatadi. O'zbek tilida buni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish tushunarsiz bo'lishi mumkin. Ma'noli tarjima sifatida *"Janjalni yumshatmoq"* yoki *"Vaziyatni o'nqlamoq"* shakli mosroq bo'ladi.

XULOSA. Ingliz tilidagi maqollarda ishlatilgan gidronimlar o'zbek madaniyatida hech qanday ramziy ahamiyatga ega bo'lmasligi mumkin. Bunday hollarda gidronimlarni mos holda, ya'ni ularni qabul qiluvchi madaniyatga mos suv nomlari bilan almashtirish lozim. Masalan, ingliz tilidagi *"To throw a stone into the Thames"* (Temza daryosiga tosh otmoq) maqolini o'zbek tilida *"Amudaryoga tosh otmoq"* shaklida o'zgartirish mumkin. Bu orqali asliyatdagi ramziy ma'no saqlanadi va o'zbek o'quvchisiga tushunarli bo'ladi. Inglizcha *"As deep as the ocean"* (Okeandek chuqur) maqolini o'zbekcha madaniyatga moslashtirish uchun *"Sirdaryodek chuqur"* deb o'zgartirish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bussmann, H. (2008). Dictionary of Language and Linguistics. Routledge.
2. Smith, J. (2010). The Syntax of Idioms. Linguistics Today, 34(2), 125-140.
3. Harrison, T. (2015). Proverbs as a Mirror of Culture. Cultural Linguistics Review, 28(1), 75-90.

